

İZMİRLİ İSMAİL HAKKI'NIN YENİDEN NEŞREDİLEN HADİS TARİHİ ADLI ESERİ ÜZERİNE

Erdiñ AHATLI*

Türkiye'de İslâmî ilimler alanında yaklaşık bir asırlık gemiŖi olan akademik alıŖmalar, bu gün itibariyle nicelik olarak azımsanmayacak bir rakama ulaŖmıŖtır. Bu alıŖmaların çoğunluğu konu ve Ŗahıs merkezli araŖtırmalar olup, tahkik ve tenkitli neŖir türü alıŖmalar azdır. Bundaki en önemli sebep, alıŖmaların Türkiye'de ve Türkçe yapılmıŖ olması gösterilebilir. Ancak son zamanlarda, tenkitli neŖredilen Osmanlıca eserler sayesinde, ilim dünyası, tahkik yapılmayı bekleyen eserlerin sadece Arapça yazılanlar olmadığını; yüzlerce yıllık bir geleneğin birikimiyle ktphanelerimizi dolduran Osmanlıca yazılmıŖ binlerce cilt kitabın bulunduğunu hatırlamaya baŖladı. Bu konuda nc rolü üstlenen ve kısa denilebilecek bir zaman diliminde onun üzerinde eser neŖreden Drlhadis yayıneviniñ gayretleri takdire Ŗyandır. Drlhadis'in son yayınlarından birisi, İzmirlili İsmail Hakkı'nın kaleme aldığı *Hadis Tarihi*¹ adlı eserin, Dr. İbrahim Hatiboğlu tarafından tenkitli neŖre hazırlanan kitaptır.

Hadis Tarihi, Sayın Hatiboğlu'nun yirmi sayfalık giriŖ yazısıyla birlikte, toplam  yüz on sekiz sayfadır. Eserin sonuna, oldukça kapsamlı bir karma indeksin ilave edilmesi, istifade açısından isabetli olmuŖtur. Sayın Hatiboğlu giriŖ bölümünde; "İzmirlili İsmail Hakkı ve hadisi arka planı", "Hadis tarihi yazıcılığı ve "*Tarih-i hadis*"in yeri", "*Hadis Tarihi*'ne dair mülahazalar", "*Hadis Tarihi*'nin muhtevası" ve "neŖir usûlü hakkında notlar" olmak üzere beŖ baŖlık altında doyurucu ve ufuk açıcı bilgiler vermiŖtir. Bu bilgilere göre, iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca yanında Rusça, Rumca ve Latince bilen (s. 15) İzmirlili, büyük ölçüde Avrupa'daki niversiteler örnek alınarak kurulan Dârülfünûn'a, İlhıyat Fakültesi Ŗubesinin açıldığı rm 21 Nisan 1340'ta (m. 1924) hoca olarak atanmıŖ ve bu fakültede yaklaşık iki buçuk yıl "hadis" ve "hadis tarihi" derslerini (s. 16), telif etmiŖ olduğu bahis konusu bu eserinden okutmuŖtur (s. 17). Dönemin meŖhur hocalarından Ŗkir Efendi'nin on yıl boyunca

* Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi İlhıyat Fakültesi. eahatli@hotmail.com

¹ Eserin orijinal ismi *Târîh-i hadis*'dir.

Yavuz Selim Camii'ndeki derslerine devam ederek ondan hadis konusunda icâzet alan (s. 18) İzmirli'nin, *Hadis Tarihi* dışında bu sahada telif ettiği *Siyer-i Celile-i Nebeviyye Mukaddimesi*, *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati* ve *Bin Bir Hadis* adlı üç eseri daha bulunmaktadır (s. 20).

Sayın Hatiboğlu'nun tespitlerine göre, İzmirli'nin iki cilt olarak planladığı bu eser, maalesef tamamlanamamış ve ancak birinci cilt basılıp günümüze ulaşmıştır. Eserin ismi her ne kadar *Hadis Tarihi* olsa da, aslında ele aldığı konular hem hadis tarihinin hem de hadis usûlünün bahislerini içermektedir. Bu özelliğine rağmen esere *Hadis Tarihi* denmesi, dönemin siyasi şartlarından kaynaklanan hassas dengelerin gözetilmesine bağlanmıştır. Nitekim bu dönemde, Dârülfünûn İlahiyat Fakültesinde ders kitabı olarak okutulmak üzere telif edilen, İslâmî ilimlerin hemen bütün alanlarında yazılan eserlerin sonu hep tarih ismiyle bitmektedir². Derslerin muhtevasında ve müfredâtta önemli bir değişiklik olmamasına rağmen, kitaplardaki dini vurguyu gösteren isimlerin bir anlamda kamufle edilip, hiç olmazsa kültürel bir değer olarak "tarih" adı altında, onların ders kitabı olarak okutulmasını amaçlayan bu düşünce, her halde büyük oranda gerçekleşmiştir. "Bu nedenle İzmirli, hadis usûlü, hadis ilimleri ve hadis tarihini birbirinden bağımsız alanlar olarak görmemiştir. Hatta o, hadisi, ilimler tasnifi içerisinde bir yerde gördüğü gibi, diğer İslâmî ilimleri de hadisten istifade etmeleri yönü ile hadis tarihinin bir parçası olarak telakki etmektedir. Hadis ilimlerine de "tarih" nokta-i nazarından bakmasının bir sonucu olarak sadece hadis eserlerine değil, hadislerle yer veren diğer eserlere de temas etmesi bu yüzdendir" (s.26).

Nâşir, daha sonra, İzmirli'den günümüze konuyla alakalı yazılan bazı eserleri zikredip, bu eserler ile İzmirli'nin eseri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları kısaca ortaya koymuştur. Bu bağlamda Babanzâze Ahmed Na'im, İbrahim Canan, Talat Koçyiğit, Ali Osman Koçkuzu, Selman Başaran-M. Ali Sönmez ve İsmail L. Çakan'ın yazdıkları eserler, sözü edilen değerlendirmelerin örneklerini oluşturur. Öte yandan *Hadis Tarihi*'nin mümeyyiz vasıfları da Sayın Hatiboğlu'nun tatminkâr açıklamalarına konu olmuştur. Buna göre, Ebû Hanîfe'nin isminin, genelde Şâfiilerin yazdığı ve bu sahanın hâkim eserleri olan hadis usûlü kitaplarında neredeyse hiç zikredilmemesine karşın, Hanefî mezhebine bağlı olan İzmirli'nin eserinde, yaklaşık otuz aşkın yerde ondan ve yine diğer Hanefî imamlarından sıkça bahsetmesi eserin ayırıcı özelliklerindedir. Ayrıca İzmirli'nin, kitabına aldığı; hadislerin illetlerine dair konu başlıkları altında verdiği bilgiler, hadis hocası ve talebesinin rivayet sırasında dikkat etmesi gereken hususlar, imlâ usûlü, Şî'a ve hadis usûlü konusundaki bölümler, onu diğer eserlerden ayıran farklı ve aynı zamanda üstün yönleridir.

Sayın Hatiboğlu, eserin orijinalindeki sıralamaya bağlı kalmakla birlikte, müellifin tasarruflarını ihlal etmeyecek şekilde ve muhtevaya uygun tarzda, kendince

² "Mesela (Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi'nin) müfredâtında tefsir tarihi, kelâm tarihi, fıkıh tarihi, tasavvuf tarihi ve İslâm dîni tarihi gibi dersler yer almakta idi ve İzmirli'ye yakın tarihlerde (*Hadis Tarihi*, İstanbul 1340), Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi* (İstanbul 1341), Mehmed Şerâfettin (Yaltkaya), *Kelâm Tarihi* (İstanbul 1342), Bergamalı Ahmed Cevdet Bey, *Tefsir Tarihi* (İstanbul 1343), Sa'îd Bey, *Fıkıh Tarihi* (İstanbul 1340), M. Şemseddin Bey, *İslâm Dîni Tarihi* (İstanbul 1340) adlı eserleri yazmıştı. Aynı senelerde sergilenen bu ortak tavır bilinçli bir yaklaşım ürünü olmalıdır." (s. 22, dipnot:15)

eksik gördüğü bazı yeni başlıklar koyduğunu, aynı zamanda sıralamadaki yanlış numaralandırmaları tashih ettiğini ifade etmektedir. Bu haliyle *Hadis Tarihi* şu ana başlıklardan oluşmaktadır: **I.** Mukaddime: Dînî İlimlerin Tasnif ve Cem'i; **II.** Hadis İstilahlarına Dair Kısa Bilgiler; **III.** Sıhhat ve Hüküm Açısından Hadislerin Taksimi; **IV.** Kabul ve Red Açısından Râvî ve Rivâyet; **V.** Merdûd (Zayıf) Haberin Kısımları; **VI.** İsnâdın Durumu İtibariyle Hadislerin Taksimi; **VII.** Râvî Hakkında Bilinmesi Gereken Hususlar; **VIII.** İmâmiyye Şî'asının Hadis Anlayışı; **IX.** Hadis Kaynakları; **X.** Kütüb-i Ricâl; **XI.** Muhaddislerin Mezhepleri; **XII.** Târîh-i Hadîs

Hadis Tarihi, Latin harflerine, sadeleştirme yapılmaksızın aslına sâdik kalınarak aktarılıp, neşre hazırlanmıştır. Nâşir, bunun gerekçeleri olarak şu argümanları ileri sürmektedir: "Osmanlı-Türk ilim geleneği açısından önemli bir yer işgal eden bu tür eserlerin doğrudan doğruya sadeleştirilerek yeni harflere aktarılması, kanaatimizce müellifin ifade ve fikirlerine müdahale ile neticelenip, mukayeseyi de imkansız hale getireceğinden biz böyle bir yola başvurmadık. Kaldı ki, Cumhûriyet'in ilânından hemen sonra yazılan bir eserin, gerek Türkçe gerekse hadis istilahlarını çevirisindeki başarılı ilim ehlinin ve özellikle hadis tahsili ile meşgul olanların ufkunu açacak niteliktedir" (s. 34).

Nâşirin giriş bölümünde verdiği ve yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz bu doyurucu bilgi ve analizlerin yanında, neşre hazırlanan esas bölümde göze çarpan bazı hatalar ve eksiklikler bulunmaktadır. Bunlar; **a)** metin okuma veya bilgi hataları, **b)** CD kullanımından kaynaklanan olumsuzluklar, **c)** kaynak tespitindeki problemler **d)** Arapça metinlerin nâşir tarafından yapılan tercümelerindeki hatalar olarak dört başlık halinde toplanabilir:

a) Latinize edilen bu metin, tarafımızdan Osmanlıca orijinal metni ile karşılaştırılmadığından, okuma ve bilgi hatalarının nâşirden mi yoksa Osmanlıca metinden mi kaynaklandığı tespit edilememekle birlikte, göze çarpan bazı okuma hataları bulunmaktadır. Söz konusu hatalar Osmanlıca nüshada bu şekilde yazılmış olsalar bile, nâşir tarafından bunlara işaret edilip doğru şekli verilmeliydi.

Bu hatalardan bazıları şunlardır: s. 86, prg. 3'deki Seleme ismi Sâlim olmalı; s. 102, prg. 2'deki "metrûk, yani zâhiren adl olan..." şeklinde başlayıp tarifi verilen istilâh "metrûk"ün değil "mestûr"un tanımıdır; s. 115, prg. 2'deki Amr b. el-Hakem, Ömer b. el-Hakem³ olmalı; s. 116 son paragraftaki İbn Salâh, İbnü's-Salâh olmalı, nitekim s. 196, dipnot:502'de bu isim doğru yazılmış; s. 123, prg. 2'deki "inkitâ" ifade edecek", herhalde "inkitâ"ı izâle edecek" olmalı; s. 126'daki Bûsr b. Abdullah, Bûsr b. Ubeydullah⁴ olmalı; s. 127, dipnot:259'daki "muhtelik" kelimesi "muhtelak" okunmalı; s. 154, prg. 2'deki "me'âni-i münkâde" herhalde "me'âni-i münâkaz(d)a [veya mütenâkızal]" olmalı; s. 154, prg. 6'daki İbnü's-Seyyid el-Batalyevsî, İbnü's-Sîd el-Batalyevsî okunmalı; s. 157, prg. 1'deki "develeri 'âret eylemişlerdi", "develeri gâret eylemişlerdi" olmalı; s. 174, dipnot:441'deki Abbâs b. Ya'kûb el-Esedî, Abbâd b. Ya'kûb el-Esedî olmalı; s. 206, prg. 3'deki "imtinâ" etmek", "imtinâ" etmemek" olmalı. Aynı sayfanın 542 nolu dipnotunda ikinci Ebû Müslim el-Havlânî, verilen Arapça

³ Bk. Buhârî, *Savm* 32 (II, 236)

⁴ Bk. Müslim, *Cenâiz* 97, 98 (II, 668)

metne göre Avf b. Müslim olmalı; s. 207, prg. 2'deki "ismâ'da şeyhten ismâ' ettiği" ifadesi "ismâ'da şeyhten istimâ' ettiği" olmalı; s. 210'da üç defa ve s. 214'de bir defa "tazyîb" olarak yazılan ıstılah "tazbîb"⁵ şeklinde yazılmalı; s. 210, dipnot:550'deki "tahkîk", "tahvîk"⁶ olmalı. Değişik yerlerde (mesela s. 231, 243, 246, 275) خوارزمي "Havârizimî" olarak yazılan kelime "Hârizmî" veya daha çok tarihçilerin tercih ettiği şekliyle "Hârezmî" olmalı⁷. Bilindiği gibi aslı Farsça olan böyle kelimelerde "vâv" okunmamaktadır. Nitekim nâşir s. 282'de geçen istekli anlamına gelen حواشگر "hâhişger" kelimesini doğru yazmıştır. Önceki gibi yazılacak olsaydı bu kelimeyi de yanlış şekliyle "havâhişger" yazmalıydı; s. 274'ün son satırındaki "şedîdü'n-nazâra" "şedîdü'n-nekâra" olmalı.⁸

b) Neşirde dikkati çeken önemli eksikliklerden birisi, hadislerin tahririnde CD'lerin esas alınmasıdır. Nâşir buna gerekçe olarak CD'lerin kullanımının gittikçe yaygınlaşmasını (s. 34) göstermektedir. Ancak CD'ler hazırlanırken ilgili kitaplar "okuyucu"ya okutulmakta ve bu esnada bazı harfler veya kelimeler CD'ye yanlış geçebilmektedir. Nitekim CD'lerdeki hadislerle bunların hazırlanmasında esas alınan kitaplardaki hadislerin metinleri mukayese edildiğinde, bazılarında lafız farklılıklarının olduğu erbabinca malumdur. Ayrıca CD'lere kitabın sadece metni geçirildiği için, bundan istifade eden okuyucu tahkikli eserlerdeki ilave bilgilerden mahrum kalmaktadır. Bunun en çarpıcı misallerinden birisi Sayın Hatiboğlu'nun söz konusu tenkitli neşirinde görülmektedir. Nâşir, İzmirli'nin "musahhaf ve muharref" konu başlığında zikrettiği hadis örneklerinden "Peygamber sallallâhu aleyhi ve selem mescitte bir oda edindi"⁹ hadisindeki احتجر "ihtecera (oda edindi)" kelimesinin yanlışlıkla احتجم "ihteceme (kan aldırıldı)" şeklinde okunduğu bilgisini verdikten sonra, dipnotta, ikinci rivayeti hadis kaynaklarında tespit edemediğini (s. 168, dipnot:424) ifade etmektedir. Ne var ki, Hz. Peygamber'in mescitte oda edindiğine dair hadislerin kaynakları arasında gösterdiği bir önceki dipnotta verilen Müslim'in *et-Temyîz*'inin ilgili sayfasına (s. 187) bakıldığında, احتجم "ihteceme (kan aldırıldı)" rivayetinin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçtiği belirtilmektedir. Anılan rivayet şöyledir: "Abdullah (b. Ahmed b. Hanbel)-Babası (Ahmed b. Hanbel)-İshak b. İsmâ-İbn Lehî'a: İbn Lehî'a şöyle dedi: Bana Musa b. Ukbe, Büsr b. Sa'îd, o da Zeyd b. Sâbit'ten rivayetle şu bilgiyi yazdı: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve selem mescitte kan aldırıldı. İshak b. İsmâ şöyle dedi: Ben İbn Lehî'a'ya, Peygamber kendi evinin mescidinde mi (kan aldırıldı), diye sordum, hayır, Rasûl'ün sallallâhu aleyhi ve selem mescidinde, cevabını verdi."¹⁰ Eğer nâşir Müslim'in *et-Temyîz*'inin CD'sinden değil matbu eserinden yararlanmış olsaydı, bizzat kendisinin kaynak gösterdiği bu kitabın dipnotunda, bulamadığını söylediği rivayetin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçtiğini görecekti.

⁵ *Tazbîb*: Naklen sâbit olsa(lar) da lafzen veya mânen yanlış olduğu zannedilen kelime veya kelimelerin üzerine, başı "Sâd" harfine benzeyen bir çizgi çizmek. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 151

⁶ *Tahvîk*: (Fazla veya yanlış olduğu için) yazıdan çıkarılmak istenen kelime yahut ibarenin başı ve sonuna yarım çember (bir nevi parantez) çizmek. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 148

⁷ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde bu kelime "hârizm" şeklinde okunmuş. Bk. DİA, XVI, 217 vd.

⁸ Krş. Şah Veliyyullâh, *Huccetullâhi'l-bâliğa* (nşr. Muhammed Şerîf Sükker), Beyrut 1413/1992, I, 390

⁹ Buhârî, *Ezan* 81 (I, 178); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 182

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 185

CD'lerin neşirde esas alınmasının doğurduğu ikinci önemli handikap, hadislerin kaynaklarının gösterilmesinde ortaya çıkmaktadır. Zira, İslâmî ilimlerin diğer bazı sahalarında nisbeten farklı uygulamalar olsa da, özellikle hadis alanında yapılan akademik çalışmalarda, hadislerin kaynak olarak gösteriminde *Concordance*'in metodu esas alınmaktadır. Hadislerin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin dışındaki kaynakları için, kitap ismi (ana bölüm) ile bâb veya ana bölümün müteselsil hadis numarasının gösterilmesi yerleşik olan uygulamadır. Bunun yanı sıra cilt ve sayfa numarasının gösterilmesi ise, aynı baskı elinde bulunup hadisi tahkik etmek isteyen okuyucuya veya araştırmacıya kolaylık sağlamak maksadına yöneliktir. Ancak, okuyucunun elinde aynı eserin farklı baskısı bulunduğu durumda, sadece cilt ve sayfa gösterildiğinde, ilgili hadise ulaşmak çok zor olmakta ve büyük miktarda zaman kaybına yol açmaktadır. Bu bakımdan nâşir, yerleşik uygulamayı esas alarak hadislerin kaynaklarını gösterseydi, daha isabetli olurdu.

c) İzmirli'nin *Hadis Tarihi*'nde zikrettiği bazı bilgilerin kaynakları nâşir tarafından verilirken hangi ölçütün kullanıldığı da tam belirgin değildir. Yani nâşir, "kaynakların tespiti sırasında, eserde geçen iktibasların nerelerde yer aldığı, sözü edilen kaynaklarda bulunup bulunmadığı, nakil sırasında metne sâdik kalınıp kalınmadığı gibi hususların cevabı verilmeye çalışılmıştır" dese de (s. 35), neşirde yer yer bu ifadelerini nakzeden örnekler göze çarpmaktadır. Sözelimi İzmirli'nin Suyûtî'ye atfen yaptığı bir alıntının kaynağı olarak Zürcânî'nin *Menâhilü'l-irfân*'ı gösterilmektedir (s. 59, dipnot:67). Halbuki eserin ileriki sayfalarında İzmirli'nin açıkça ismini verdiği üzere (s. 61), bu alıntılar Suyûtî'nin *el-İtkân* adlı eserinden yapılmaktadır. Nitekim *el-İtkân*'nın fihristi hızlıca gözden geçirildiğinde Suyûtî'nin "Kur'ân'ın ve onun sûrelerinin isimleri bilgisi" başlığı ile yirmi yedinci nev' olarak zikrettiği bölümde¹¹ İzmirli'nin verdiği bilgi bulunmaktadır. Ancak her nedense nâşir, bu ilk el kaynağı göstermek yerine, hayli muahhar olan Zürcânî'nin eserine referansta bulunmuştur. Keza pek çok yerde İzmirli, İbnü's-Salâh'ın hadis usûlü eseri *Ulûmu'l-hadîs*'ten alıntılar yapmasına karşın (mesela s. 103, 127, 219) nâşir tarafından anılan müellifin kendi eseri değil, başka kaynaklara atıfta bulunulmuştur. Aynı durum, 'Irâkî'nin (s. 166) eseri için de geçerlidir. Daha başkaları olmakla birlikte, burada örnek olarak zikredilen Sayın Hatiboğlu'nun bu tür uygulamalarının, daha titiz ve dakik davranmamaktan kaynaklandığı düşünülebilir. Zira Sayın Hatiboğlu'nun yukarıdaki örneklerde zikredilen ve her biri birkaç farklı tahkikle müteaddit defalar basılmış eserlere ulaşamadığını düşünmek mümkün değildir.

d) Eserdeki Arapça metinlerin nâşir tarafından yapılan çevirilerinde görülen bazı tercüme hataları şunlardır:

1. "Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini sadece namaza başlarken kaldırırdı, daha sonra da namazı iade etmezdi" (s. 86, prg. 2). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini sadece namaza başlarken (iftitah tekbirinde) kaldırır, daha sonra tekrar kaldırmazdı."

2. "Ebû Hureyre Allah Resûlü'nün kendisini ramazan sadakalarına vekil tayin ettiğini söylemiştir" (s. 94, prg. 3). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Ebû Hureyre şöyle

¹¹ Bk. Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, İstanbul 1398/1978, I, 69.

dedi: Allah Rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem beni Ramazan (da toplanan) zekatı korumakla görevlendirdi. " Söz konusu hadisin verilen Arapça metni بركة رمضان "bi zekâti ramadân" değil بركة رمضان "bi hıfzı zekâti ramadân" olmalı. Nitekim hadisin kaynak olarak gösterilen Buhârî metinleri¹² bu şekildedir.

3. "Bana zekat olarak, arpa ve buğday yerine elbise ve giysi getiriniz. Bu tür şeyleri getirmeniz daha iyidir, ayrıca bu Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için de daha hayırlıdır" (s. 96, dipnot:165). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Bana zekat malı olarak arpa ve buğday yerine hamîs ve lebîs denilen giysilerden getirin. Bunu yapmanız hem sizin için daha kolay hem de Medîne'deki Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem için daha hayırlıdır/faydalıdır. "

4. "Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında el-Mü'minûn sûresini okumuş ve Mûsâ ve Hârûn'dan söz eden ayetlere gelince kendisini bir hüznü kaplamış ve bunun üzerine rukûya gitmiştir" (s. 96, prg. 1). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında el-Mü'minûn sûresini okudu. Mûsâ ve Hârûn'dan söz eden ayetlere gelince kendisini öksürük tuttu ve bunun üzerine rukûya gitti. "

5. "Kim ümmetime kırk hadis ezberletirse..." (s. 97, prg. 1). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Kim ümmetim için kırk hadis korursa/muhafaza ederse..."

6. "Hastalık bulaşması yoktur, karın kurdu yoktur, teşe'üm, baykuş yoktur (s. 113, prg. 3). Doğru tercüme hadisteki sıralama esas alınarak ve eksikler ilave edilerek şöyle olmalı: "Hastalık bulaşması yoktur, uğursuzluk yoktur, baykuş yoktur, karın kurdu yoktur, gulyabânî yoktur. " Bu hadisin s. 158'de verilen tercümesi, yine aynı sayfadaki Arapça metne göre şöyle olmalı: "Hastalık bulaşması yoktur, baykuş yoktur, karın kurdu yoktur, gulyabânî yoktur. " Keza s. 219'daki tercümesi de şu şekilde olmalı: "Hastalık bulaşması yoktur, uğursuzluk yoktur. "

7. "Kim isnâd ederse sana havale etmiştir, kim de irsâl ederse seni külfette bırakmış demektir" (s. 118, prg. 3). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Müsned rivayette bulunan (hadisin güvenilirliği hakkındaki hükmü) sana bırakmış, mürsel rivayet eden ise, (hadisin güvenilir olduğunda) senin için kefil olmuş demektir. "

8. "Kim, yalan olduğunu düşündüğü bir sözü başkasına anlatırsa o yalancılardan birisidir (s. 133, prg. 3). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Kim, yalan olduğunu düşündüğü bir sözü bendendir diyerek/benden olmak üzere naklederse o yalancılardan birisidir. "

9. "Her peygamberin bir dostu vardır..."(s. 130, prg. 5). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Her peygamberin kendi ümmetinden bir dostu vardır..."

10. "Sirke ve yağ ne güzel bir azıktır" (s. 137, prg. 4). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Sirke ve zeytin yağı ne güzel bir azıktır. "

11. "Hiçbir ev yoktur ki sahibi onun kapısında beş kere durmasın" (s. 139, prg. 5). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Hiçbir ev yoktur ki, bir melek her gün beş defa onun kapısında durmamış olsun. "

¹² Bk. Buhârî, *Vekâlet* 10 (III, 62); *Bed'ü'l-halk* 11 (IV, 92); *Fedâilü'l-Kur'ân* 10 (VI, 104)

12. "Kim, fıkihtan bir mes'ele öğrenirse onun için şöyle şöyledir" (s. 139, prg. 6). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Kim, fıkihtan bir mesele öğrenirse onun için şu kadar (sevap) vardır. "

13. "Bu söz bahsi geçen üç alana ait olup, nakledenlerin âdil olmaması ve kıssacıların yaptığı ilaveler sebebi ile güvenilir olmayanlar hakkındadır. Melâhim kitaplarına gelince, onların tamamı bu niteliktedir; meydana gelen melâhim (savaşlar) ve olması beklenen fitnelerin anlatıldığı çok az sayıda sahih hadis vardır" (s. 141, dipnot:310). Doğru tercüme şöyle olmalı: "(Ahmed b. Hanbel'in) bu sözü şöyle yorumlanabilir: Bununla kastedilen, yazarlarının kötü durumu, râvîlerinin âdil olmaması ve kıssacıların ilaveler yapması sebebiyle kendilerine itimat edilmeyen ve sıhhati-ne/sağlamlığına güvenilmeyen bu üç konuya hasredilmiş kitaplardır. Melâhim kitaplarına gelince, onların tamamı bu niteliktedir. Gerçekleşmesi beklenen savaşlar ve fitnelerin anlatılması konusunda; Hz. Peygamber'e makbul tariklerle ve açık sağlam yollarla muttasıl olarak isnâd edilen çok az sayıda sahih rivâyet vardır. " Bu tercüme nâşirin kaynak olarak gösterdiği Hatîb el-Bağdâdî'nin eseri¹³ esas alınarak düzeltilmiştir. Zira, alıntının verilen Arapça metninde orijinaline göre eksiklikler ve yazım hataları bulunmaktadır. Bununla birlikte tercüme, nâşirin verdiği metin esas alınsa da hatadan sâlim değildir.

14. "Allah sizden câhiliyyenin kusurlarını giderdi" (s. 150). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Allah sizden câhiliyyenin kibirini/gururunu/böbürlenmesini giderdi" Nâşirin عُبَيْةُ الْجَاهِلِيَّةِ "aybete'l-cahiliyye" yazıp "kusur" olarak tercüme ettiği kelime gösterilen kaynaklarda "kibir, gurur, böbürlenme" anlamlarına gelen عُبَيْةُ الْجَاهِلِيَّةِ "ubiyete'l-câhiliyye"¹⁴ veya عُبَيْةُ الْجَاهِلِيَّةِ "ubbiyyete'l-câhiliyye"¹⁵ şeklinde geçmektedir. Zaten nâşirin bu kelimenin okunuşuna dair düştüğü aynı sayfadaki 350 nolu Arapça dipnotta, kelimenin bizim verdiğimiz şekillerde okunduğu belirtilmektedir.

15. "Kıyamet günü yüksek bir yerden (tepeden) aşağı doğru geliriz..." (s. 155, dipnot:365). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Kıyamet günü biz bir tepenin üzerine geleceğiz..."

16. s. 158, dipnot:378'de verilen hadisin tercümesinde "Allah Yahudilerin belasını versin" kısmı tercüme edilmemiş.

17. "Peygamber sallallâhu aleyhi ve selem mescitte bir oda edindi, yani üzerinde namaz kıldığı hasır ve benzeri şeylerin bulunduğu bir oda edindi" (s. 168, prg. 4). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Peygamber sallallâhu aleyhi ve selem mescitte bir oda edindi, yani, (duvarı) hasır veya benzeriyle bölünerek yapılmış içinde namaz kıldığı bir oda edindi. "

18. "Kâdî İyâz bu kararına gerekçe olarak, uygun olmayan manaların hadislere musallat olmaması..." (s. 169, dipnot:427). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Kâdî İyâz bu kararına gerekçe olarak, bu işi iyi bilmeyenlerin (mana ile hadis rivayetine) yeltenmelerine engel olmak..."

¹³ Hatîb, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 162

¹⁴ Tirmizî, *Tefsîr* 50 (3270)

¹⁵ Ebû Dâvud, *Edeb* 120 (5116)

19. "Vâh yazık sana! Bu nasihattir, gıybet değildir" (s. 202, prg. 3). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Vâh yazık sana. Bu kişinin iyiliğini istemenin/kişiye karşı samimiyetin gereğidir, gıybet değildir. " Nasihat kelimesi Türkçe'de öğüt vermek anlamında kullanıldığı için bu kelimeyi aynen ifade etmek yanlış anlamaya meydan vermektedir.¹⁶

20. "Vefeyâtü'ş-şuyûh: Bu bâbta bir kitap yoktur, demek oluyor ki istiksâ tariki üzere vefeyât kitabı [türünde] eserler vardır. İbnü'z-Zübür ve İbn Kâni'nin kitapları ve İbnü'z-Zübür üzerine Abdülazîz b. Ahmed el-Kettânî'nin zeyli gibi" (s. 262, prg. 4). Doğru tercüme şöyle olmalı: "Vefeyâtü'ş-şuyûh: Bu konuda bir kitap yoktur; yani tam bir araştırmaya dayalı/kapsamlı kitap yoktur anlamında. Yoksa İbn Zebr ve İbn Kâni'nin vefeyât kitapları ile İbn Zebr'in eseri üzerine Hâfız Abdülazîz b. Ahmed el-Kettânî'nin *Zeyl'i* türü eserler vardır". Nâşir, köşeli parantezle İzmirli'nin tercüme etmediği kısmı metne eklemiş, ancak mana, Suyûtî'nin eserinde¹⁷ söylediklerinin tam tersi olmuştur.

Sonuç itibarıyla, yakın dönem kültür mirasımızın hadis tarihine ilişkin önemli bir eseri olan İzmirli'nin bu çalışmasını tenkitli neşre hazırlayan Dr. İbrahim Hatiboğlu, emek mahsulü bir ürün ortaya koymakla takdir ve tebriki hak etmiştir. Ancak, yukarıda bir kısmına temas ettiğimiz eksiklikler ve hatalar, söz konusu eserin neşre hazırlanması esnasında bazı hususların gözden kaçtığını ortaya koymaktadır. Özellikle Arapça metinlerin tercümelerinde bu husus daha belirgindir. Bu nedenle İslâmî ilimlerde mesai harcayan akademisyenlerin çalışmalarında, daha titiz, dakik ve teennîli olmaları, hem kendileri hem de ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların kalitesi açısından müspet ve güven veren bakışa zemin hazırlayacaktır.

¹⁶ Nasihat kelimesinin hadislerde hangi anlamlarda kullanıldığı hakkında bk. Mehmet Görmez, "Hz. Peygamber'in Bir Hadis-i Şerifinde Bir Din Tanımı", Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed –Özel sayı- Ankara 2000, ss. 331-339

¹⁷ Bk. Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1988, II, 350